

**НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
О.О.БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра загальної і медичної психології**

**МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ З ДИТИНОЮ НА ПРИЙОМІ»**

Освітній рівень другий рівень вищої освіти - магістр
Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»
Спеціальність 225 «Педіатрія»

Автори: кандидат психологічних наук, доцент Тертична Н.А.,
викладач Жук А.В.

Затверджено на засіданні кафедри
загальної і медичної психології
Протокол № 2 від «12» вересня 2024 року

Завідувач кафедри
загальної і медичної психології,
професор

Матяш М.М.

Тема №1: Психологічні особливості індивідуального підходу в роботі педіатра з дитиною.

(практичне заняття – 2 години)

Мета заняття: формування вмінь та навичок використання методів вікової психології, виділяти основні групи методів науки, дати їх характеристику, обґрунтувати мету та умови використання шкільного з методів відповідно до завдань дослідницької роботи; засвоїти основні питання пов'язанні з поняттям розвитку у віковій психології та пояснювати основні закономірності процесу розвитку; рушійні сили, умови та фактори розвитку особистості відповідно до вікової групи, основні види розвитку та їх характеристику, наукові підходи щодо визначення рушійних сил розвитку, формувати вміння обґрунтувати рушійні сили, умови та фактори розвитку особистості відповідно до вікової групи; визначати роль провідної діяльності в становленні особистості; розмежовувати біологічні та соціальні фактори розвитку, складати схему основних теорій розвитку у віковій психології, трактувати основні характеристики розвитку у віковій психології.

План заняття:

1. Предмет вікової психології.
2. Історія становлення вікової психології.
3. Проблема методу у віковій психології.
4. Стратегії дослідження психічного розвитку дитини.
5. Структура та базові категорії вікової психології.
6. Поняття «розвитку» та його специфіки.
7. Основні закономірності психічного розвитку.
8. Основні характеристики розвитку.
9. Фактори та принципи психічного розвитку.
10. Основні закономірності психічного розвитку.
11. Біологічне і соціальне в психічному розвитку особистості.
12. Механізми психічного розвитку.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Поясніть специфіку предмету вікової психології.
2. Розкрийте загальні та практичні завдання вікової психології.
3. Охарактеризуйте основні підходи до проблеми методу у віковій психології.
4. Порівняйте різні класифікації методів у віковій психології.
5. Проаналізуйте опитувальні методи (бесіда, анкетування, інтерв'ю) та вимоги до них у віковій психології.
6. Розгляньте можливості використання тестових методів у віковій психології.
7. Проаналізуйте структуру та базові категорії вікової психології.

8. Проаналізуйте поняття «розвитку» та його специфіки.
9. Обгрунтуйте основні закономірності психічного розвитку.
10. Виділіть фактори та принципи психічного розвитку.
11. Обгрунтуйте закономірності впливу біологічних передумов на психічний розвиток особистості.
12. Поясніть характер впливу соціальних передумов на розвиток особистості.
13. Розгляньте діяльність як основу, засіб й умову психічного розвитку.
14. Порівняйте поняття «розвиток», «формування», «дозрівання», «становлення».
15. Співставте вплив біологічного і соціального в психічному розвитку особистості.
16. Поміркуйте, чому теорія спадковості так поширена серед батьків?
17. Проаналізуйте чотири закони дитячого розвитку (за С.Л. Виготським).
18. Обгрунтуйте необхідність виділення провідної діяльності на кожному етапі розвитку особистості.

Практичні завдання:

1. **Робота у практикумі з вікової психології.**
2. **Скласти схему відповіді на запитання:**
 - Завдання вікової психології .
 - Класифікація методів у віковій психології.
 - Критерії вибору стратегії психологічного дослідження.
 - Специфіка використання методів спостереження й експерименту у віковій психології
 - Опитувальні методи (бесіда, анкетування, інтерв'ю) та вимоги до них.
 - Можливості використання тестових методів у віковій психології.
 - Валідність та надійність тестових методик.

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

1. Критерії вибору стратегії психологічного дослідження у віковій психології.
2. Специфіка використання методів спостереження й експерименту у віковій психології
3. Категорії «валідність» та «надійність» у використанні тестових методик.
4. Поняття сенситивного періоду у віковій психології.
5. Характеристика теорій розвитку: психоаналітичні теорії (З.Фрейд, Е. Еріксон);
6. Теорія соціального научіння (Н.Міллер, Дж.Доллард); когнітивний підхід (Ж.Піаже);
7. Концепція діалектичного характеру розвитку Г.С.Костюка;
8. Теорія Виготського Л.С. про стадіальність розвитку;
9. Періодизація психічного розвитку за Ельконіним Д.Б.;

10.Персоногенетичний підхід (А.Маслоу, К.Роджерс).

Завдання для тестового контролю:

1. Що у віковій психології називають “лонгитюдом”:

- а) найвищу міру емоційного позитивного ставлення;
- б) тривале в часі вивчення певної людини або групи людей;
- в) метод “поперечних зрізів”;
- г) найсприятливіший період для розвитку індивідуальних особливостей;
- д) порівняльні аспекти автобіографічних досліджень

2. Поняття “вік” у віковій психології визначається як:

- а) підсумок певної кількості років життя;
- б) конкретний етап сукупного розвитку людини;
- в) рівень органічного дозрівання організму;
- г) тривалість життя живої істоти;
- д) психічні особливості розвитку людини на певному етапі життя.

3. Предметом вивчення вікової психології є:

- а) вивчення психологічних закономірностей навчання і виховання;
- б) вивчення закономірностей функціонування та розвитку психіки;
- в) вивчення суб’єктивних образів об’єктивного світу;
- г) вивчення фактів та закономірностей розвитку людини в онтогенезі;
- д) вивчення фактів та закономірностей розвитку людини в філогенезі.

4. Розвиток – це процес ...

- а) психічні зміни в філогенетичному розвитку живих істот;
- б) зміни, що базуються на накопиченні соціального досвіду;
- в) якісні перетворення в структурі особистості, її діяльності та психіки;
- г) прогресуюче задоволення суттєвих потреб;
- д) фізичні зміни, що відбуваються в живому організмі.

5. Дозрівання – це:

- а) здатність до накопичення змін, “надбудові” нових змін над попередніми;
- б) здатність системи до проведення єдиної, внутрішньо взаємопов’язаної лінії розвитку;
- в) здатність системи до відтворення однотипних змін у різних людей;
- г) процес, перебіг якого залежить від успадкованих особливостей індивіда;
- д) процесі кількісних змін, в ході вдосконалення тієї або іншої психічної функції.

6. Ріст – це:

- а) здатність до накопичення змін, “надбудові” нових змін над попередніми;
- б) здатність системи до проведення єдиної, внутрішньо взаємопов’язаної лінії розвитку;
- в) здатність системи до відтворення однотипних змін у різних людей;
- г) процес, перебіг якого залежить від успадкованих особливостей індивіда;
- д) процесі кількісних змін, в ході вдосконалення тієї або іншої психічної функції.

7. Провідна діяльність – це:

- а) діяльність, якій особистість присвячує більшу частину свого часу;
- б) діяльність, яку особистість для себе обирає;
- в) діяльність, яка найбільше подобається особистості;
- г) діяльність, яку пропонують особистості дорослі на кожному віковому етапі;
- д) діяльність, від якої в найбільшій мірі залежить розвиток особистості на даному віковому етапі.

8. Вікова криза – це:

- а) етап розвитку, що залежить від індивідуальних властивостей особистості;
- б) проблеми, що виникають в житті людини;
- в) період, що виникає із-за помилок у вихованні особистості;
- г) відносно нетривалий період, що характеризується розмитістю меж, яскравістю якісних змін та важковиховуваністю;
- д) період, в який особистість найяскравіше себе презентує соціуму.

9. Сенситивність як закономірність психічного розвитку визначає:

- а) неоднаковість, непостійність в розвитку психічних функцій;
- б) різночас, асинхронність, неспівпадання в часі фаз розвитку окремих органів і функцій;
- в) найбільш сприятливі умови для розвитку певних психічних процесів і властивостей;
- г) накопичення в ході росту психічних властивостей, якостей, вмінь і навичків, що призводять до якісних змін в їх розвитку;
- д) багатогранність ознак і властивостей, дій і способів поведінки, що появляються в процесі розвитку на основі їх поступового розходження.

10. Інтеріоризація – це:

- а) накопичення розумових дій, які проявляються в розумовій діяльності;
- б) перетворення зовнішньої дії у внутрішній план;
- в) реалізація розумової дії зовні, у вигляді дії з предметами;
- г) процес адаптації до соціальних умов існування;
- д) перетворення внутрішньої дії у зовнішнє середовище.

11. Кумулятивність як закономірність психічного розвитку визначає:

- а) неоднаковість, непостійність в розвитку психічних функцій;
- б) різночас, асинхронність, неспівпадання в часі фаз розвитку окремих органів і функцій;
- в) оптимальне поєднання умов для розвитку певних психічних процесів і властивостей, що притаманні певному віковому періоду;
- г) накопичення в ході розвитку психічних властивостей, якостей, вмінь і навичків, що призводять до якісних змін в їх розвитку;
- д) багатогранність ознак і властивостей, дій і способів поведінки, що появляються в процесі розвитку на основі їх поступового розходження.

12. Нерівномірність як закономірність психічного розвитку визначає:

- а) неоднаковість, непостійність в розвитку психічних функцій;
- б) різночас, асинхронність, неспівпадання в часі фаз розвитку окремих органів і функцій;
- в) оптимальне поєднання умов для розвитку певних психічних процесів і властивостей, що притаманні певному віковому періоду;

- г) накопичення в ході росту психічних властивостей, якостей, вмій і навичків, що призводять до якісних змін в їх розвитку;
- д) багатогранність ознак і властивостей, дій і способів поведінки, що появляються в процесі розвитку на основі їх поступового розходження.

Тема №2: Загальні характеристики та закономірності розвитку дитини в дошкільних періодах дитинства.

(практичне заняття – 2 години)

Мета заняття: розкрити особливості психічного розвитку дитини від народження до 1 року, знати соціальну ситуацію формування особистості дитини в даному періоді. Значення емоційного спілкування з дорослим на цьому віковому етапі та наслідки емоційної депривації дитини, умови когнітивного, сенсорного та мовного розвитку особистості; вміти виділяти основні показники діагностики рівня психічного розвитку дітей даної вікової групи; формулювати поради батькам та вихователям по догляду та вихованню дітей на цьому етапі.

План заняття:

1. Криза новонародженості: її сутність та основні характеристики.
2. Анатомо-фізіологічні показники дитини в період новонародженості. Що новонароджений бачить, чує та відчуває?
3. Рухова активність новонародженого. Характеристика безумовних рефлексів новонародженого.
4. Повсякденне життя новонародженого: сон, плач. Харчування.
5. Госпіталізм та емоційна депривація. Причини виникнення відхилень в емоційному розвитку дитини.
6. Головні новоутворення періоду новонародженості.
7. Особливість соціальної ситуації розвитку в немовлячий період.
8. Емоційне спілкування з дорослим як провідна діяльність та умова нормального розвитку в немовлячому віці.
9. Розвиток когнітивної сфери (зорове та слухове сприймання, мимовільна увага та ін.)
10. Формування та вияв базових потреб дитини (аффіліативна потреба, потреба в безпеці та почуття довіри, потреба у нових враженнях).
11. Криза першого року життя, її ознаки та протікання.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Доведіть соціальність дитини з моменту народження.
2. Проаналізуйте значення початкових етапів в психічному розвитку особистості в цілому.

3. Виділіть основні характеристики формування та прояву базових потреб дитини (афіліативна потреба, потреба в безпеці та почуття довіри, потреба у нових враженнях).
4. Розкрийте особливості спілкування дитини з дорослим у немовлячому періоді.
5. Доведіть соціальність дитини з моменту народження.
6. Проаналізуйте значення початкових етапів в психічному розвитку особистості в цілому.
7. Виділіть основні характеристики формування та прояву базових потреб дитини (афіліативна потреба, потреба в безпеці та почуття довіри, потреба у нових враженнях).
8. Розкрийте особливості спілкування дитини з дорослим у немовлячому періоді.

Практичні завдання:

1. Робота у практикумі з вікової психології.
2. Скласти таблицю основних характеристик: анатомо-фізіологічні характеристики, соціальна ситуація, провідна діяльність, новоутворення, характеристики кризи.
3. Окреслити 3-5 важливих питань для консультації з психологом (за матеріалами журналів «Мир сім'ї», «Вы и ваш малыш», «Мой ребенок» и т.д.)
4. Підготуйте виступ на тему: «Госпіталізм та емоційна депривація: основні ознаки та наслідки».

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

1. Захворювання: початок життєвої кризи, чи її результат
2. Жінка як джерело нового життя. Психологічна допомога жінці та дитині на різних етапах пологів.
3. Післяпологова депресія: причини та наслідки.
4. Характеристики кризи новонародженості.
5. Особливості новоутворень періоду новонародженості.
6. Причини виникнення відхилень в емоційному розвитку дитини.
7. Особливість соціальної ситуації розвитку в немовлячий період?
8. Значення емоційного спілкування дорослого з дитиною на першому році життя.
9. Фактори формування довіри дитини до світу у немовлячому віці.
10. Криза першого року життя, її ознаки та протікання.

Завдання для тестового контролю:

1. Провідна діяльність – це:

- а) діяльність, якій особистість присвячує більшу частину свого часу;
- б) діяльність, яку особистість для себе обирає;

- в) діяльність, яка найбільше подобається особистості;
- г) діяльність, яку пропонують особистості дорослі на кожному віковому етапі;
- д) діяльність, від якої в найбільшій мірі залежить розвиток особистості на даному віковому етапі.

2. Провідною діяльністю в немовлячому періоді є:

- а) безпосереднє емоційне спілкування з дорослими;
- б) предметно-маніпуляційна;
- в) ігрова діяльність,
- г) сюжетно-рольова гра;
- д) навчальна діяльність;

3. Провідною діяльністю у ранньому віці є:

- а) емоційне спілкування з дорослими;
- б) ігрова діяльність;
- в) предметно-творча діяльність;
- г) предметно-маніпуляційна діяльність;
- д) орієнтувально-пізнавальна діяльність.

4. Вікова криза – це:

- а) етап розвитку, що залежить від індивідуальних властивостей особистості;
- б) проблеми, що виникають в житті людини;
- в) період, що виникає із-за помилок у вихованні особистості;
- г) відносно нетривалий період, що характеризується розмитістю меж, яскравістю якісних змін та важковиховуваністю;
- д) період, в який особистість найяскравіше себе презентує соціуму.

5. Основними характеристиками кризи 1 року життя є:

- а) важковиховуваністю, впертість, імпульсивність, заперечення дій дорослих;
- б) пряма хода, мова, гіпобулічні реакції;
- в) норовливість, я-сам, впертість, деспотизм, протест-бунт, обезцінювання, важковиховуваністю;
- г) втрата дитячої безпосередності, ефект «гіркої цукерки»;
- д) ефект групування, ефект захоплень, важковиховуваність, протестна поведінка.

6. Основними характеристиками кризи 3 років є:

- а) важковиховуваністю, впертість, імпульсивність, заперечення дій дорослих;
- б) пряма хода, мова, гіпобулічні реакції;
- в) норовливість, я-сам, впертість, деспотизм, протест-бунт, обезцінювання, важковиховуваністю;
- г) втрата дитячої безпосередності, ефект «гіркої цукерки»;
- д) ефект групування, ефект захоплень, важковиховуваність, протестна поведінка.

Теми №3: Загальні характеристики та закономірності розвитку дитини в дошкільних періодах дитинства..

(практичне заняття – 2 години)

Мета заняття: сформувати вміння підбирати та володіти методиками діагностики розвитку дитини в ранньому віці; виділяти та аналізувати показники особистісних проявів, формулювати поради батькам та вихователям щодо розуміння та правильного спілкування з дитиною в період кризи 3-х років.

План заняття:

1. Соціальна ситуація розвитку в ранньому дитинстві.
2. Характеристика предметно-маніпулятивної діяльності як провідної в ранньому дитинстві.
3. Найважливіші досягнення раннього дитинства.
4. Розумовий розвиток та розвиток мови в ранньому дитинстві.
5. Етапи становлення мови.
6. Роль іграшки в ранньому дитинстві та вимоги до неї.
7. Формування особистості в ранньому дитинстві.
8. Емоційний розвиток дитини.
9. Криза 3-х років: характеристика основних симптомів.
10. Сім'я як фактор психічного і фізичного здоров'я дитини.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Поясніть соціальну ситуацію розвитку в ранньому дитинстві.
2. Охарактеризуйте предметно-маніпуляційну діяльність як провідну в ранньому дитинстві.
3. Психологічно обґрунтуйте зв'язок розумового розвитку та розвитку мови в ранньому дитинстві.
4. Розкрийте специфіку автономного мовлення.
5. Розкрийте найважливіші новоутворення раннього дитинства.
6. Виділіть етапи та умови становлення мови в ранньому дитинстві.
7. Дайте характеристику емоційному розвитку дитини.
8. Проаналізуйте формування особистості в ранньому дитинстві.
9. Проаналізуйте основні симптоми кризи 3-х років.

Практичні завдання:

1. Робота у практикумі з вікової психології.
2. Виписати 2-3 розвиваючі гри-завдання для дітей раннього віку, визначити їх мету та можливості проведення.
3. Подумайте над висловлюванням Масару Ібука та обґрунтуйте власну позицію: «Батько має частіше спілкуватися зі своєю дитиною. Це факт. Але в той же час, провідна роль у вихованні та навчанні дітей належить матері. Але це не означає, що чоловіки повинні повністю передоручити виховання дітей своїм дружинам. Бути справжнім другом і помічником дружині – хіба не це роль чоловіка в домашньому вихованні».
4. Сформулюйте основні правила спілкування батьків з дитиною раннього віку.

5. Скласти таблицю основних характеристик: анатомо-фізіологічні характеристики, соціальна ситуація, провідна діяльність, новоутворення, характеристики кризи.
6. Створити блок-схему «Основні сфери розвитку дитини»:
 - Когнітивна сфера
 - Афективна сфера
 - Мотиваційна сфера
 - Особливості «Я-концепції»
 - Особливості поведінки

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

1. Роль іграшки в ранньому дитинстві та вимоги до неї.
2. Основні причини появи дитячих страхів у ранньому віці.
3. Зв'язок розумового розвитку та розвитку мови в ранньому дитинстві.
4. Специфіка автономного мовлення.
5. Основні правила спілкування батьків з дитиною раннього віку.

Теми №4: Загальні характеристики та закономірності розвитку дитини в дошкільних періодах дитинства.

(практичне заняття – 2 години)

Мета заняття: сформувати вміння виділити соціальну ситуацію розвитку дошкільника, показати роль провідної діяльності для формування головних особистісних новоутворень віку; формувати навички аналізувати головні суперечності даного віку, формулювати завдання психокорекційної роботи та її методи, оперувати методиками вивчення готовності дитини до школи.

План заняття:

1. Загальна характеристика дошкільного віку.
2. Особливості фізичного розвитку в дошкільному дитинстві.
3. Зміна соціальної ситуації розвитку.
4. Сімейне середовище, стилі взаємодії „батьки-діти”, дисципліна й саморегуляція.
5. Особливості спілкування дитини з дорослими та однолітками в дошкільному дитинстві.
6. Формування соціальних понять і норм поведінки, гендерні схеми.
7. Особливості ігрової діяльності дошкільника, її еволюція.
8. Найважливіші новоутворення в розвитку особистості дітей дошкільного віку.
9. Розвиток пізнавальних функцій особистості дошкільника.
10. Розвиток емоційно-вольової сфери дошкільника.
11. Особливі діти: гіперактивні, тривожні, агресивні, аутичні.
12. Криза 7 років: основні показники.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Охарактеризуйте особливості фізичного розвитку в дошкільному дитинстві.
2. Розкрийте особливості спілкування дитини з дорослими та однолітками в дошкільному дитинстві.
3. Проаналізуйте умови формування соціальних понять і норм поведінки.
4. Поясніть особливості ігрової діяльності дошкільника та її еволюцію.
5. Розкрийте найважливіші новоутворення в розвитку дітей дошкільного віку.
6. Обґрунтуйте умови розвитку пізнавальних функцій дошкільника.
7. Дайте характеристику емоційно-вольової сфери дошкільника.
8. Розкрийте основні показники кризи 7 років
9. Проаналізуйте особливості сприймання казки в дошкільному віці.
10. Прослідкуйте необхідність формування навичок елементарної трудової діяльності у дошкільника.
11. Виділіть етапи становлення та значення зображувальної діяльності дошкільника.
12. Сформулюйте поради по спілкуванню для батьків «особливих дітей»: гіперактивні, тривожні, агресивні, з аутизмом.
13. Обґрунтуйте необхідність запровадження інклюзивної освіти.

Практичні завдання:

1. Робота у практикумі з вікової психології.
2. Скласти таблицю основних характеристик: анатомо-фізіологічні характеристики, соціальна ситуація, провідна діяльність, новоутворення, характеристики кризи.
3. Підібрати вправи для психогімнастики з метою подолання ситуативної тривожності у дітей дошкільного віку.
4. Проаналізувати дитячі малюнки за етапами їх становлення.
5. Підготувати методики роботи з дитячими страхами.

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

1. Етапи становлення дитячого малюнку.
2. Особливості сприймання казки в дошкільному віці.
3. Формування навичок елементарної трудової діяльності.
4. Дитячі страхи, причини їх появи.
5. Психогімнастика як спосіб подолання ситуативної тривожності у дітей дошкільного віку.
6. Педагогічна та медико-психологічна допомога дезадаптованій дитині.
7. Особливості та напрямки роботи з батьками дезадаптованої дитини.
8. Дитяча самотність: причини та наслідки

Завдання для тестового контролю:

1. Провідною діяльністю в період дошкільника є:

- а) безпосереднє емоційне спілкування з дорослими;
- б) предметно-маніпуляційна діяльність;
- в) ігрова діяльність, сюжетно-рольова гра;
- г) навчальна діяльність;
- д) інтимно-особистісне спілкування.

2. Основними характеристиками кризи 7 років є:

- а) важковиховуваність, впертість, імпульсивність, заперечення дій дорослих;
- б) конфлікти з вчителями та однолітками;
- в) норовливість, впертість, деспотизм, протест-бунт, обезцінювання, важковиховуваність;
- г) втрата дитячої безпосередності, ефект «гіркої цукерки»;
- д) ефект групування, ефект захоплень, важковиховуваність, протестна поведінка.

3. Головним новоутворенням дошкільного дитинства є:

- а) сюжетно-рольова гра;
- б) розвиток мовлення;
- в) формування внутрішніх етичних інстанцій;
- г) прямоходіння;
- д) виділення себе з предметного світу.

4. Дошкільне дитинство – це період сенситивний для розвитку такого психічного процесу як ...

- а) мислення;
- б) уяви;
- в) мови;
- г) пам'яті;
- д) сприймання.

5. Розвиток дитячого малюнку проходить такі етапи...

Тема № 5 Особливості психоемоційного розвитку дитини шкільного віку.

(практичне заняття – 2 години)

Мета заняття: сформувати вміння виділяти основні психологічні закономірності розвитку молодшого школяра, характеристики нової соціальної ситуації, що склалася в молодшому шкільному віці (основні системи взаємовідносин); структуру та умови формування учбової діяльності; головні показники розвитку психічних функцій; тенденції формування моральних норм і цінностей, оволодіти навичкою проводити діагностику інтелектуального розвитку; визначати рівень адаптованості чи дезадаптованості дитини до навчання в школі; аналізувати стосунки в групі однолітків та особливості цих груп.

План заняття:

1. Особливості фізичного розвитку у молодшому шкільному віці.
2. Соціальна ситуація розвитку в молодшому шкільному віці.
3. Учбова діяльність як провідна діяльність молодшого школяра: структура та умови формування.
4. Оволодіння знаннями, розвиток пізнавальної сфери особистості.
5. Перебудова пізнавальних процесів.
6. Пам'ять та мовний розвиток.
7. Мислення і навчання.
8. Розвиток довільної уваги та пам'яті.
9. Особливості Я-концепції молодшого школяра.
10. Фактори формування самооцінки в молодшому шкільному віці.
11. Основні новоутворення в молодшому шкільному віці.
12. Розвиток емоційно-вольової сфери та особистості молодшого школяра.
13. Тривожність і страхи в молодшому шкільному віці.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Проаналізуйте особливості фізичного розвитку у молодшому шкільному віці.
2. Дайте характеристику соціальній ситуації розвитку в молодшому шкільному віці.
3. Визначіть особливості системи взаємин «вчитель-учень», «учень-учень», «учень-батьки» в молодшому шкільному віці.
4. Визначіть роль вчителя у формуванні особистості молодшого школяра.
5. Розгляньте структуру та умови формування учбової діяльності як провідної діяльності молодшого школяра.
6. Особливості пізнавальної сфери молодшого школяра.
7. Визначіть основні новоутворення в молодшому шкільному віці.

Практичні завдання:

1. Робота у практикумі з вікової психології.
2. **Скласти схему відповіді на одне із запитань:**
 - Особливість соціальної ситуації розвитку в молодшому шкільному віці. Система взаємин «вчитель-учень», «учень-учень», «учень-батьки».
 - Проблема розвитку самосвідомості та самооцінки молодшого школяра.
 - Учбова діяльність як специфічна форма індивідуальної активності: її сфера та способи формування в молодшому шкільному віці.
 - Особливості пізнавальної сфери молодшого школяра.
3. **Створити блок-схему «Основні сфери розвитку дитини»:**
 - Когнітивна сфера
 - Афективна сфера
 - Мотиваційна сфера
 - Особливості «Я-концепції»
 - Особливості поведінки
4. **Проаналізувати методику роботи зі страхами в молодшому шкільному віці.**

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

- Інтенсивне удосконалення мовлення і змісту спілкування в молодшому шкільному віці.
- Дитяча самотність.
- Етапи розвитку емоційно-вольової сфери та особистості молодшого школяра.
- Причини появи тривожності і страхів в молодшому шкільному віці.
- Проблема розвитку самосвідомості та самооцінки молодшого школяра.
- Причини дезадаптації до шкільного навчання.
- Психологічні особливості дітей деяких категорій дезадаптованості.

Тема № 6. Особливості психоемоційного розвитку дитини шкільного віку.

(практичне заняття – 2 години)

Мета заняття: вивчення психологічних особливостей та закономірностей розвитку в підлітковому віці; особливості фізичного розвитку підлітка та пов'язаної з цим проблеми акселерації; головні прояви підліткової дорослості; показники особистісного розвитку, світоглядного та ціннісного самовизначення; становлення та розвиток групи підлітків, психологічну характеристику “важких” підлітків та причини поведінкових девіацій, формувати навичку диференціювати особливості акцентуацій в підлітковому віці та протікання емоційних станів; виділяти завдання статевого виховання; підбирати психологічні прийоми корекції поведінки “важких” підлітків, сформулювати психологічні проблеми взаємодії підлітків в сім'ї.

План заняття:

1. Криза підліткового періоду, основні характеристики.
2. Фізичний розвиток та його вплив на психічні процеси особистості підлітка.
3. Основний психологічний механізм формування особистості в підлітковому віці. Що таке «почуття дорослості»?
4. Шляхи самоствердження в підлітковому віці.
5. Зміни у мотивах спілкування з дорослими у підлітковому віці.
6. Значення для підлітка спілкування з однолітками.
7. Розвиток самосвідомості в підлітковому віці.
8. Пізнавальна сфера підлітка. «Вакуум мотивів» та причини шкільної дезадаптації у підлітковому віці.
9. Емоційно-вольова сфера підлітка.
10. Причини вияву підліткової агресії.
11. Характеристика відхилень у поведінці підлітків різних типів акцентуацій характеру.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Проаналізуйте фізичний розвиток та його вплив на особистість підлітка.
2. Розкрийте основний психологічний механізм формування особистості в підлітковому віці. Що таке «почуття дорослості»?
3. Окресліть шляхи самоствердження в підлітковому віці.
4. Проаналізуйте зміни у мотивах спілкування з дорослими у підлітковому віці.
5. Розкрийте значення для підлітка спілкування з однолітками.
6. Прослідкуйте розвиток самосвідомості в підлітковому віці.
7. Дайте загальну характеристику пізнавальної сфери підлітка.
8. Криза підліткового періоду, основні характеристики.

Практичні завдання:

1. **Робота у практикумі з вікової психології.**
2. **Скласти схему відповіді на одне із запитань:**
 - Можливості конструктивного діалогу з підлітком.
 - Важкі підлітки: причини та наслідки.
3. **Проаналізувати методики вивчення психологічних характеристик підлітка.**
4. **Створити блок-схему «Основні сфери розвитку підлітка»:**
 - Когнітивна сфера
 - Афективна сфера
 - Мотиваційна сфера
 - Особливості «Я-концепції»
 - Особливості поведінки.

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

1. Можливості конструктивного діалогу з підлітком.
2. Проблема «Важкі підлітки: причини та наслідки».
3. Поняття «Вакуум мотивів» та причини шкільної дезадаптації у підлітковому віці.
4. Основні відхилення у поведінці підлітків різних типів акцентуацій характеру.
5. Причини та наслідки підліткової агресії.
6. Медіасередовище та підліткова агресія.

Завдання для тестового контролю:

1. Провідною діяльністю в підлітковому віці є:

- а) вибір життєвого шляху;
- б) навчально-професійна діяльність;
- в) творча діяльність;
- г) навчальна діяльність;
- д) інтимно-особистісне спілкування.

2. Основними характеристиками кризи в підлітковому віці є:

- а) побудова життєвого плану;
- б) конфлікти з вчителями та однолітками;
- в) норовливість, впертість, деспотизм, протест-бунт, обезцінювання, важковиховуваність;
- г) втрата дитячої безпосередності, ефект «гіркої цукерки»;
- д) ефект групування, ефект захоплень, важковиховуваність, протестна поведінка.

3. Інтимно-особистісне спілкування, згідно з теорією Д.Б.Ельконіна, є провідною діяльністю у:

- а) у немовляти;
- б) у дошкільника;
- в) у підлітка;
- г) у молодшого школяра;
- д) у період юності.

4. На що, переважно, орієнтується підліток, визначаючи цінності власної поведінки:

- а) на думку оточуючих людей;
- б) на власну систему ціннісних орієнтацій;
- в) тільки на думку близьких друзів;
- г) на оцінку вчителя;
- д) на соціальну систему переваг.

5. Період, коли в житті людини розвивається так зване “почуття дорослості”:

- а) в дошкільному віці;
- б) в підлітковому віці;
- в) в юнацькому віці;
- г) в молодшому шкільному віці;
- д) в період ранньої дорослості.

Тема № 7. Особливості психоемоційного розвитку дитини шкільного віку. (практичне заняття – 2 години)

Мета заняття: вивчити психологічні особливості юнацького віку: особливості пізнавальної сфери, формування особистості, професійних інтересів, характеристику провідної діяльності та її роль у становленні особистості; фактори та умови формування самосвідомості, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій; особливості розвитку пізнавальної та емоційної сфери старшокласників, формувати вміння оперувати методиками професійного самовизначення та профорієнтації; досліджувати особливості взаємодії старшокласників у групі та вибрати власний стиль спілкування.

План заняття:

1. Фізичний розвиток та його вплив на психічні процеси особистості в юнацькому віці.
2. Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці.
3. Основні характеристики провідної діяльності в юнацькому віці.

4. Особливості розвитку особистості в юнацькому віці.
5. Проблема сенсу життя в ранньому юнацькому віці.
6. Розвиток мотиваційної сфери в юнацькому віці.
7. Мотиви юнацької сексуальності.
8. Мотиви асоціальної поведінки.
9. Розвиток емоцій в юнацькому віці.
10. Самооцінка та самовиховання в юнацькому віці.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Виділіть та проаналізуйте афективні центри особистості в ранній юності
2. Дайте характеристику соціальної ситуації розвитку в юнацькому віці
3. Проаналізуйте основні характеристики провідної діяльності в юнацькому віці.
4. Охарактеризуйте розвиток емоцій в юнацькому віці.
5. Розгляньте проблему формування самооцінки та самовиховання в юнацькому віці.
6. Проаналізуйте основні новоутворення юності
7. Виділіть основні характеристики розвитку пізнавальної сфери особистості в юнацькому віці
8. Виділіть характерні ознаки кризи юнацького періоду.
9. Розгляньте проблему формування ідентичності в юнацькому віці
10. Виділіть емоційні особливості юнацької дружби та кохання.

Практичні завдання:

1. Робота у практикумі з вікової психології.
2. Складіть схему відповіді на запитання «Особливості розвитку особистості в юнацькому віці».
3. Проілюструйте творами з літератури проблему сенсу життя в ранньому юнацькому віці.
4. Висловіть свої думки за даною темою «Юнацький щоденник як спосіб самовираження».
5. Проаналізуйте методики вивчення психологічних характеристик в юнацькому віці.
6. Створити блок-схему «Основні сфери розвитку особистості»:
 - Когнітивна сфера
 - Афективна сфера
 - Мотиваційна сфера
 - Особливості «Я-концепції»
 - Особливості поведінки.

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

1. Емоційні особливості юнацької дружби та кохання.

2. Розвиток соціальної поведінки та індивідуалізація в юнацькому віці.
3. Спрямованість особистості в юнацькому віці.

Завдання для тестового контролю:

1. Період ранньої юності - це:

- а) 15-17 років;
- б) 15-20 років;
- в) 21-35 років;
- г) 11-15 років;
- д) 18-30 років.

2. Особливістю розвитку когнітивної сфери юнацького віку є:

- а) практична готовність до виконання всіх видів розумової діяльності на основі сформованих теоретичних знань, вмінь, навичок;
- б) активний розвиток мовлення, збагачення понятійного словника;
- в) бурхливий розвиток мимовільної пам'яті, наочно-дійового мислення та виникнення уяви на основі сформованих чуттєвих образів;
- г) перехід психічних пізнавальних процесів дитини на більш високий рівень, що має прояв у доволності протікання цих процесів;
- д) активно розвиваються творчі здібності, формуються індивідуальний стиль діяльності

3. Особливістю розвитку емоційної сфери періоду юності є:

- а) переживання не лише предметних почуттів, але і формування узагальнених почуттів, що виражають загальні більш або менш стійкі світоглядні установки особистості;
- б) емоції мають бурхливий, але нестійкий характер, що проявляється в яскравих, хоч і короткочасних афектах, в швидкому переході від одного емоційного стану до інших;
- в) поступове оволодіння стримування бурхливих, різких проявів почуттів, поява перших ознак волі;
- г) зниження емоційної збудливості, розвиток соціальних емоцій, поява здатності до емоційної децентрації, емоційна вразливість;
- д) різка зміна настрою, підвищена збудливість, імпульсивність, полярність почуттів.

4. Провідною діяльністю в юнацькому віці є:

- а) спілкування з ровесниками;
- б) пізнавальна діяльність;
- в) навчально-професійна діяльність;
- г) інтимно-особистісне спілкування;
- д) навчальна діяльність.

5. Основне вікове завдання в юнацькому віці полягає в:

- а) формуванні власної ідентичності;

- б) розвитку Я-ідеального;
- в) формування здатності до саморегуляції поведінки;
- г) спілкуванні з однолітками;
- д) формуванні неформальних стосунків.

6. Чим відрізняється творча діяльність юнака від творчості дорослої людини:

- а) дорослі більше потребують інтелектуальної дисципліни;
- б) юнакам потрібно звільнитись від влади стереотипів й установок;
- в) дорослі менш схильні до спонтанних, нестандартних реакцій;
- г) юнаки перш за все цікавляться власною самореалізацією, а не кар'єрним ростом;
- д) діяльність юнацтва пронизана особистісними мотивами.

Тема № 8. Психологічні характеристики спілкування дитини з батьками.

(практичне заняття – 6 години)

Мета заняття: навчитися встановлювати психологічний контакт між дитиною та матір'ю, батьком і дитиною; визначити варіанти материнської та батьківської поведінки, психологічні стереотипи у спілкуванні з дитиною; вивчити типові конфліктні ситуації у спілкуванні з дитиною та шляхи їх подолання.

План заняття:

1. Психологічний контакт між дитиною та матір'ю. Батько і дитина.
2. Варіанти материнської та батьківської поведінки.
3. Психологія сімейної взаємодії. Психологічні стереотипи у спілкуванні з дитиною. Психологічні стереотипи у спілкуванні з дитиною.
4. Емоційні проблеми батьків у спілкуванні з дитиною.
5. Типові конфліктні ситуації у спілкуванні з дитиною та шляхи їх подолання.
6. Прийоми активного слухання дитини. Рефлексивне слухання та його особливості.
7. Розуміння емоційної проблеми дитини – основа встановлення контакту та близькості
8. Сироти при живих батьках - проблема сучасності.
9. Консультування батьків по проблемам взаємин з дітьми.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Тенденції розвитку альтернативних форм шлюбно-сімейних стосунків.
2. Нетрадиційні сім'ї. Свідома самотність. Материнська сім'я.
3. Моногамія як основа сучасного шлюбу.
4. Культурно-етнічні типи сімей в Україні
5. Функції сім'ї.
6. Шлюбна сумісність (сфери, рівні, види, параметри).
7. Ціннісно-рольова адаптація в сім'ї (адаптивні і неадаптивні тактики подружжя).
8. Механізми впливу батьківського відношення на дитячу поведінку.
9. Типології батьківських стосунків.

10. Типові недоліки сімейного виховання.
11. Визначте вплив батьківських установок на поведінку дитини.
12. Схарактеризуйте детермінанти батьківських стосунків: а) особливості особистості батька (матері) (концепції А. Адлера, Дж. Боулбі, Л. Лоевінгер); б) особистісні і клініко-психологічні особливості дитини (роботи М. Лісіной, Н. Ньюсона); в) етологічні фактори (С. Лебовичи); г) соціокультурні детермінанти (Х. Харлоу, М. Лаоса); д) особливості внутрішньосімейних взаємостосунків (А. Захаров, Е. Г. Ейдемільлер).

Практичні завдання:

1. Проективний малюнок «Моя сім'я» сім'ї очима дитини.
2. Контент-аналіз твору «Моя сім'я».
3. Тест батьківського відношення А.Я. Варги й В.В. Століна.
4. Опитувальник «Аналіз сімейного виховання» Е.Г. Ейдемільлера.
5. Модифікація опитувальника «Аналіз сімейного виховання» під назвою «Батьків оцінюють діти» І.А. Фурманова и А.А. Аладьїна

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

Типології батьківських стосунків (В.І.Гарбузов, Е. Г. Ейдемільлер, А. С. Співаковська, А. Я. Варга, А. Рое і М. Сигельман).

Життєві сценарії і способи їх формування у дитини.

Завдання для тестового контролю:

1. Згідно з результатами Мері Ейнсуорт, у ході полуструктурованого інтерв'ю дорослі люди, які в дитинстві встановлювали ... тип прив'язаності, володіли збалансованими уявленнями про ранній досвід, поводитись відкрито та прямо, викладали інформацію зв'язно та послідовно.
 - а) надійний автономний;
 - б) ненадійний дистанційований;
 - в) тривожний;
 - г) амбівалентний.
2. Згідно з результатами Мері Ейнсуорт, у ході полуструктурованого інтерв'ю дорослі люди, які в дитинстві встановлювали ... тип прив'язаності, некогерентно викладали інформацію, повідомляли про негативний вплив досвіду раннього дитинства на їх розвиток, з ускладненнями пригадували конкретні ситуації.
 - а) надійний автономний;
 - б) ненадійний дистанційований;
 - в) тривожний;
 - г) амбівалентний.
3. Згідно з результатами Мері Ейнсуорт, у ході полуструктурованого інтерв'ю дорослі люди, які в дитинстві встановлювали ... тип прив'язаності, коливаються і плутаються стосовно дитячого досвіду, стосунки з батьками в її описі сповнені або пасивністю, або агресією; батьки зображуються не як люблячі, але як дуже залучені в процес виховання дитини.
 - а) надійний автономний;

- б) ненадійний дистанційований;
- в) тривожний;
- г) амбівалентний.

4. У спостереженнях Мері Ейнсуорт за немовлятами під час розлуки з матір'ю ... прив'язані демонстрували крайній рівень хвилювання, коли мати залишала кімнату, і суперечливу і непослідовну поведінку після її повернення.

- а) надійно;
- б) невпевнені уникаючі;
- в) невпевнені амбівалентні;
- г) дезорганізовані.

5. Матері, як встановлювали з дітьми ... тип прив'язаності, поводитись з ними несензитивно та прохолодно.

- а) надійно;
- б) невпевнені уникаючі;
- в) невпевнені амбівалентні;
- г) дезорганізовані.

Тема № 9. Дитина, хвороба, лікарня. Особливості та умови корекційної і психопрофілактичної роботи лікаря-психолога з дітьми.

(практичне заняття – 4 години)

Мета заняття: навчатися визначати психологічні закономірності спілкування з хворою дитиною; особливості догляду за хворою дитиною, переживання дитиною хвороби.

План заняття:

1. Психологічні закономірності спілкування з хворою дитиною.
2. Переживання дитиною хвороби. Вік і хвороба.
3. Використання гри в період захворювання. Роль гри для хворої дитини.
4. Основні закономірності у спілкуванні з дітьми, що мають фізичні та психічні
5. вади.
6. Психологічні закономірності сприймання дитиною лікарні.
7. Гострі й хронічні захворювання та дитина. Психологічна підготовка дитини до операційного втручання.
8. Робота лікаря з батьками хворої дитини.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Вікові особливості переживання дитиною хвороби.
2. Закономірності спілкування з хворою дитиною.
3. Особливості догляду за хворою дитиною.
4. Роль гри в психічному розвитку дитини на різних етапах дитинства.
5. Можливості використання гри в лікувальних цілях.
6. Основні принципи попередження хвороби дитини.
7. Особливості спілкування лікаря з хворою дитиною в стаціонарі.
8. Особливості спілкування лікаря з батьками хворої дитини.

9. Можливості психодіагностичної роботи педіатра.
10. Поняття про етику професійної діяльності педіатра.
11. Прийоми і методи корекційної роботи.
12. Умови і методи психопрофілактичної роботи педіатра.

Практичні завдання:

1. Розробити сценарії повідомлення дитині діагнозу з урахуванням віку та особливостей хвороби.
2. Малюнок «Я і моя хвороба».
3. Визначити механізми профілактики професійного вигорання педіатра.

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

1. Використання гри в період захворювання.
2. Роль гри для хворої дитини.
3. Організація гри, коли дитина хворіє.
4. Хвороба і казка. Казкотерапія в педіатрії.

Завдання для тестового контролю:

1. Комплекс заходів направлених на поліпшення життя хворого і його сім'ї, що зіткнулися з проблемами, пов'язаними з наявністю загрозливого життю захворювання (гострого, хронічного онкологічного) – це:
 - А) паліативна медицина
 - Б) консультативна допомога
 - В) паліативна допомога
 - Г) підтримуюча допомога
 - Ґ) термінальна допомога
2. До головних аспектів паліативної допомоги відносять (кілька відповідей)
 - А) духовні і культурні аспекти
 - Б) родинні аспекти
 - В) групові аспекти
 - Г) соціальні аспекти
3. Основне завдання паліативної допомоги :
 - А) допомога пацієнту при з активних проявах прогресуючих захворювань в термінальних стадіях розвитку з несприятливим прогнозом для життя
 - Б) забезпечення оптимальної якості життя
 - В) допомога пацієнтам страждаючим прогресуючим захворюванням, що далеко зайшло, основними завданнями якої є купірування болю і інших симптомів, вирішення психологічних, соціальних і духовних проблем.
 - Г) все перелічене вище
4. Емоційна значуща подія або радикальна зміна статусу в персональному житті:
 - А) термінальна допомога
 - Б) криза
 - В) стрес

Г) жодна з вище перерахованих відповідей не правильна

5.”... розділ в паліативної допомоги, яка зазвичай надається хворим в напруженні останніх годин або днів їх життя.”

А) медичний аспект

Б) паліативна медицина

В) термінальна допомога

Г) криза

6. Типові реакції на небезпеку:

А) пасивна капітуляція, що проявляється в апатії і байдужості

Б) «втеча» в фантазії про безсмертя

В) покора і спокійне прийняття невідворотного

Г) все перелічене вище

7. Виключіть зайвий прийом допомоги пацієнтові, що переживає кризу:

А) Постарайтеся зрозуміти, що людина переживає; передайте розуміння цього йому.

Б) Допоможіть пацієнтові максимально виразити свої почуття, які він не був здатний висловити

В) Слухайте з розумінням. Укажіть шлях до здорового поведіння, заохотите прагнення людини до здорового способу життя.

Г) Дайте пацієнтові ліки, які б сприяли кращій допомозі при виході з кризи.(наприклад: Валеріанку, Анальгін, Доларен)

8. Психологічні адаптивні форми поведінки

А) компенсація

Б) конверсія

В) заперечення

Г) вище перераховані відповіді є правильними

9. Не відповідає заходам допомозі при стресові:

А) зменшити частоту стресових ситуацій;

Б) усунути фізіологічні, психологічні і духовні реакції на вплив стресора;

В) забезпечити потерпілому нерухоме положення тіла

Г) розмова з пацієнтом (також уважно вислухайте його);

10. Психопрофілактика –

А) наука про психологічні зміни в організмі людини

Б) це спеціальний комплекс заходів, що супроводжується хірургічним втручанням

В) основа всієї психології

Г) це система заходів, метою яких є вивчення причин, що сприяють виникненню психічних захворювань

11. Психогігієна:

А) це наука, що вивчає правила, які необхідно дотримуватись задля здорової психіки людини

Б) система спеціальних заходів, завдання яких зберегти і зміцнити психічне здоров'я людини.

В) психологічна підготовка пацієнта до гігієнічних процедур

Г) жодна відповідь не є правильною

12. Регресія

- А)це процес завдяки якому людина намагається психологічно утриматись від зображування своїх емоцій
- Б)це процес завдяки якому людина, керує власними почуттями та емоціями, на фоні емоційного збудження
- В)це процес завдяки якому людина прагне відтворити у своїй свідомості моменти життя, які б краще підкреслили її психологічний стан
- Г) процес, за допомогою якого у випадку погрози людина намагається повернутися до ранніх періодів життя
13. Сублімація займає важливе місце серед:
- А) захисних механізмів
- Б) заходів щодо попередження виникнення стресу
- В) психологічних захворювань
- Г)профілактичних заходів боротьби з кризою
14. Заміщення
- А)припускає переадресування інстинктивного імпульсу на менш загрозливий об'єкт.
- Б) припускає зміну явних проблем на об'єкт їх вирішення
- В) процес що випереджує процес сублімації
- Г)стан людини під час якого, особливо негативні думки переважають над емоційно врівноваженим станом людини
15. Раціональна психотерапія –
- а) раціональне використання всіх навичок психологічного впливу на пацієнта
- б)це процес угруповання всіх наявних психологічних захворювань
- в) використання певної інформації шляхом «навіювання» пацієнтові певних думок про його урівноважений стан
- г)переконання, використовують всі медики – це систематичні бесіди лікаря з хворим;

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Тертична Н.А. Вікова психологія: навч. посібник / автор Н.А.Тертична – К.: Книга-плюс, 2018. – 385 с.
2. Курова А.В. Психологія спілкування: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти факультету психології, політології та соціології НУ «ОЮА») / А.В. Курова – Одеса: Фенікс, 2020. – 79 с.

Додаткова:

1. Зливков В.Л., Лукомська С.О. Психологія спілкування педагога: інтегративний підхід [навчальний посібник; 2 видання: розширене та доповнене] / В.Л.Зливков, С.О. Лукомська. – К., Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. – 353 с.
2. Горбунова В. Виховання без нервування, або Як упоратися з розбишаками, упертюхами, ледарями, плаксіями, крикунами та хитрунами. Майстер-клас для мам і тат. Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. – 400 с.
3. Дитина у сучасному соціопросторі : навчальний посібник / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасьова [та ін.]; за ред. Т.О. Піроженко. – К.- Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 272 с.
4. Леман К. Як виховати дитину і не збожеволіти. К.:Свічадо, 2012. – 272 с.
5. Фабер А., Мазліш Е. Мистецтво спілкування з дітьми. Вдома та в школі. Країна мрій, 2012. – 240 с.

6. Чуб Н. Куди подівся мій тато? Виховуємо щасливих дітей у родині без батька. К.: Віват, 2015. – 272 с.
7. Чуб Н. 100 батьківських «чому?». Відповіді досвідченого психолога. К.: Віват, 2015. – 368с.
8. Шрагіна Л. 15 табу для матерів і татусів. Л.: Видавництво Старого Лева, 2016. – 144 с.
9. Наталка Біда, Антоніна Оксанич, Олександра Сидорченко. Спілкування з дитиною в малюнках. – Київ: ГО «Батьківська спілка», 2019. – 138 с.
10. Горбунова Вікторія. Виховання без травмування або Навіщо дітям дорослі? – Харків: КСД, 2016. – 320 с.
11. Анна Гресь. Зрозумій мене! Секрети розшифрування дитячої поведінки. – Харків: Основа, 2019. – 96 с.
12. Анна Гресь. Як пригорнути кактус? Книга для батьків, які хочуть зрозуміти своїх підлітків. – Харків: Основа, 2017. – 208 с.
13. Франсуаза Дольто. Боротьба за дитину. Як уникнути стереотипів і штампів виховання. – Харків: КСД, 2018. – 672 с.
14. Памела Дракерман. Французьке виховання. Історія однієї американської мами в Париж. – Київ: Критика, 2013. – 320 с.
15. Елізабет Кілбі. Розблоковане батьківство. Як виростити здорових і щасливих дітей в епоху інформаційних технологій. – Київ: КМ-Букс, 2018. – 248 с.
16. Даніеле Новара. Покарання марні. Як виховувати, не попадаючи в пастку емоцій. – Київ: Сварог, 2020. – 276 с.
17. Кетрін Перлман. Ігноруйте! Щасливе виховання без надмірного контролю. – Київ: Книголав, 2018. – 240 с.
18. Людмила Петрановська. Таємна опора. Емоційний зв'язок у житті дитини. – Харків: Віват, 2018. – 224 с.
19. Людмила Петрановська. Якщо з дитиною складно. – Харків: Віват, 2020
20. Світлана Ройз. Практичне дитинознавство. Продовжуємо розмову. – Київ: Ніка-Центр, 2021. – 384 с.